

מבט על, גיליון 778, 13 בדצמבר 2015

התמתנות בצד הקצנה: התפתחויות בלבנון

עומר עינב

לאחר תקופה ארוכה של קיפאון יחסי, בעת האחרונה נרשמו בלבנון מספר התפתחויות פוליטיות וביטחוניות בצמתים חיוניים והן צפויות להשליך על עתידה של המדינה. בעוד שבמהלך 2014 ידעה לבנון מספר אירועים מעצבים, ובראשם פרשת אי-בחירתו של נשיא חדש, התגברות המעורבות של חזבאללה במלחמה בסוריה לצד משטר אסד ואיראן, וכן חטיפת אנשי כוחות הביטחון הלבנוניים בידי ג'בהת א-נוסרה ו'המדינה האסלאמית' בעיירת הגבול ערסאל, 2015 הייתה שנה שקטה יותר. האירוע החשוב שהתרחש במהלכה היה דווקא המחאה האזרחית שצמחה על רקע סוגיית פינוי הפסולת באזור ביירות, ואשר התפתחה למחאה חריפה נגד הממשל. ואולם, אחריתה של השנה הביאה עמה התרחשויות משמעותיות ששזרו יחד לכדי תמונה מרתקת, ואשר עליה יש לעמוד: פיגוע שביצעה 'המדינה האסלאמית' ברובע דאחיה בביירות ב-12 בנובמבר, שהביא להריגתם של יותר מ-40 אזרחים; שחרורם של אנשי כוחות הביטחון שהוחזקו בשבי ג'בהת א-נוסרה מאז אוגוסט 2014 במסגרת עסקת חילופין בין לבנון לשלוחות אל קאעדה בסוריה; וכן התקדמות אפשרית בתהליך בחירתו של נשיא מוסכם שייכנס לארמון הנשיאות בבעבדא, שעומד מיותר מאז מאי 2014.

הסוגיה הפוליטית המהותית ביותר הינה בחירת נשיא. מאז סיום תפקידו של מישל סלימאן במאי אשתקד לא הצליחו שני המחנות היריבים – 8 במאסר ו-14 במאסר – להגיע לקונצנזוס לגבי מועמד לתפקיד הממלכתי והייעוצי ביותר במדינה מרובת המגזרים. על התפקיד, שאותו מאייש בקביעות איש העדה הנוצרית, התמודדו שני יריבים ותיקים בפוליטיקה הלבנונית: מישל עון, מנהיג מפלגת הזרם הפטריוטי החופשי, וסמיר ג'עג'ע, ראש מפלגת הכוחות הלבנוניים. שניהם שנויים במחלוקת עקב מגוון סיבות. עלו על הפרק וירדו ממנו שמות אחרים, ביניהם רמטכ"ל צבא לבנון ז'אן קהוג'י. עם זאת, באחרונה דומה שהמשבר מתקרב לפתרון, משעלה שמו של סלימאן פרנג'יה, ראש זרם מרדה, כמועמד מוסכם על כל הצדדים. פרנג'יה, נצר למשפחה מוכרת בפוליטיקה המקומית ונכדו של נשיא לבנון לשעבר שנשא אותו שם, ידוע, כשאר בני משפחתו, בתמיכתו במשטרו של בשאר אל-אסד.

העובדה שדמות כפרנג'יה, המשתייך באופן מובהק למחנה ה-8 במאסר ותומך בחזבאללה, מוזכרת כאופציה ריאלית לנשיאות על ידי שני הצדדים, אינה מובנת מאליה. הסבר אחד לכך הוא נכונותו של סעד אל-חריירי, העומד בראש המפלגה המובילה במחנה 14 במאסר - זרם העתיד (אל-מסתקבל), לוותר על נשיא ממחנהו בתמורה להבטחת מינויו שלו (לאחר שלא כיהן בתפקיד מאז 2011), ככל הנראה, או אחר מטעמו, לראש הממשלה. פשרה כזו, בין אם תתממש ובין אם לאו, תבטא את הדחף בהנהגה הלבנונית לסיים את פרשת הנשיאות המתמשכת. מוקדם לקבוע האם הניסיון יצלח, אך הכיוון המתפתח נראה כצעד חשוב לקראת ייצוב ומניעת הידרדרות נוספת של המערכת המדינית בלבנון.

ההתפתחות החיובית הנוספת שנרשמה בלבנון הייתה מימושה ב-1 בדצמבר של עסקת חילופי השבויים עם ג'בהת א-נוסרה. תמורת 16 אנשי כוחות הביטחון שנשבו בערסאל שחררה לבנון 13 אסירים מכלאם, וביניהם גרושתו של מנהיג 'המדינה האסלאמית' אל-בגדאדי. שחרור השבויים גרם שמחה חוצת מגזרים ומחנות פוליטיים במדינה. אולם, לצד קורת הרוח הלאומית הגיע המאבק התודעתי והתקשורתי על הקרדיט לביצוע העסקה. פרטים רבים עוד לוטים בערפל, אך ידוע כי קטאר הייתה המתווכת בין הצדדים (לפי דיווחים, שהוכחו רשמית, קטאר אף שילמה סכום נכבד לג'בהת א-נוסרה בתמורה לשחרור) וזו ניכסה לעצמה את ההישג שהבשיל לאחר תהליך ממושך. חזבאללה מצדו מיהר וזקף לעצמו קרדיט על חלקו בהשלמת העסקה, תוך הדגשת תפקידו של המזכ"ל נסראללה במשא ומתן, לצד ראש הביטחון הכללי עבאס אבראהים המזוהה עמו. צעד זה של חזבאללה מובן לאור המאבק המתמיד שהוא מקיים בזירה הפנימית בלבנון על זיהויו כמגן המדינה, וזאת בפרט כמענה להאשמות המופנות נגדו כגורם שסיבך אותה במלחמת האזרחים הסורית ויצר תלות טרגית במשטר אסד. קרב זה על התודעה מקבל משמעות פנים-לבנונית ואזורית לא-מבוטלת, כשמו של חזבאללה ניצבת קטאר, שאמנם אינה הפטרון של מחנה ה-14 במאסר (תפקיד שממלא ערב הסעודית) אך הינה מדינה סוניית, שהיא בעלת זיקה לסונים בלבנון ומתנגדת לאיראן ובעלי בריתה.

בניגוד להתפתחויות בנושא הנשיאות והחטופים, אשר מבטאות את תחילתה של הפשרה ביחסים הבינעדתיים, סוגיה אחרת חוותה דווקא הקצנה – מאבקה של לבנון ב'מדינה האסלאמית'. ג'בהת א' נוסרה הייתה שותפה לעסקה, אך 'המדינה האסלאמית' נותרה מחוץ לתמונה ולכן תשעה שבועיים לבנונים שנשבו בערסאל מוחזקים עדיין בידיה ושחרורם אינו נראה באופק. זאת, על רקע הסלמה בפעילותה של 'המדינה האסלאמית' בשטח לבנון, שבא לידי ביטוי בפיגוע ברובע דאחיה ב־12 בנובמבר. לא הייתה זו הפעם הראשונה ש'המדינה האסלאמית' שמה ליעד מטרות בתוך לבנון, ובפרט כאלה המזוהות עם יריבה המר בסוריה – חזבאללה. ברם, עוצמת הפגיעה במקרה זה, שאירע בטווח הזמן שבין הפלת המטוס הרוסי בחצי-האי סיני לבין מתקפת הטרור בפריז, אולי יש בה כדי להעיד על שינוי מדיניות כולל של 'המדינה האסלאמית' אשר לפעילות מחוץ לסוריה ועיראק נגד יריביה הנלחמים בה שם. היחלשותה בעקבות כניסת רוסיה למערכה, שהביאה אותה לנסיגה מסוימת משטחים שהיו בשליטתה, לא מותירה לה הרבה ברירות אם ברצונה לשמר את ההרתעה שלה במזרח התיכון ובקהילה הבינלאומית. על רקע זה, לבנון, ובמיוחד ריכוזי אוכלוסייה שיעים במדינה, מהווים יעד הממוקם גבוה בסדר העדיפויות של 'המדינה האסלאמית'. לסיכום, לבנון חווה בעת הזו שתי מגמות מנוגדות, שהאיזון ביניהן יכתיב את דרכה בעתיד הקרוב. מחד גיסא, חלו התפתחויות חיוביות בנושא הנשיאות ובפרשת החטופים, שהתאפשרו על ידי שיתוף פעולה מסוים ומתחייב, כראה, בין היריבים משני צדי המפה הפוליטית. ומאידך גיסא החריף האיום הנשקף מ'המדינה האסלאמית' וגבר פוטנציאל הנזק הגלום בה, כהשתקפות של ההתפתחויות בשדה הקרב בסוריה. הכיוון החיובי המתגבש משרת את האינטרסים הלאומיים, שעיקרם שמירה על יציבות פנימית והתרחקות מתרחישים טראומטיים, שזכורים משנות מלחמת האזרחים במדינה. אך באותה נשימה, כיוון זה משחק לידי חזבאללה, שבראש מעייניו הפניית תשומת הלב הלבנונית לשני המאבקים החשובים באמת בראייתו: המאבק ב"תכפירים" (הם אלה המכריזים על כל השאר כופרים, קרי 'המדינה האסלאמית' והזרם הסלפי-ג'יהאדי) וההתנגדות, קרי המאבק בישראל. מבחינת ישראל, עליה להסב את תשומת לבו לאפשרות ששקט פנימי בלבנון יוכל לתת לחזבאללה מעט ביטחון ואורך רוח במאבק נגד אויביו. אמנם, עדיין לא חל שינוי במערכת האיזונים התקפים בזירה הצפונית בשנים האחרונות ולישראל וחזבאללה כאחד אין סיבה טובה לפתוח בעימות צבאי, אבל נדמה שהערנות ההדדית בזירה זו מלמדת על שבריריות המצב הקיים. רשת אל-מנאר דיווחה ב־1 בדצמבר על מתקן האזנה שפוצצה ישראל באזור מרג' עיון שבדרום לבנון, ויום לאחר מכן ראש ממשלת ישראל נתניהו הודה שישראל פועלת בסוריה למניעתן של העברת נשק מסוריה ללבנון ובניית התשתית האיראנית בגולן. אין להסיק מכך שהשתנה המצב האסטרטגי בזירה הצפונית, אך על ישראל להבין שחזבאללה מנסה לחזק את עצמו נגדה באמצעות ייצוב המערכת הפנימית בלבנון כמשענת תומכת. לאחר תקופה לא קלה עבורו, בהחלט ייתכן שהוא מוצא את הדרך לעשות זאת.